

รูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจ ในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ

A Buddhist Subjective Model for Enhancing Volunteer Spirit of Networks of Community Mental Health Vaccines under a Crisis Situation

Received: July 07, 2023
Revised: November 03, 2023
Accepted: November 06, 2023

กนกกรัศต์ สุตลาภา¹
Kanokrat Sudlapa
(Kanokratsudiapa@gmail.com)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและคุณลักษณะของรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ 2. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ เครือข่ายในชุมชนที่สังกัดเขตบริการสุขภาพอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 244 คน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation participant) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อประเมินรับรองรูปแบบ และการประชุมเสวนาผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Connoisseurship) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิควิจัยแบบสามเส้า, Data Saturated และเทคนิค 6' C Technic Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ ประกอบด้วย 1) แนวคิดและคุณลักษณะด้านแรงจูงใจ ใฝ่อาสาสมัคร 2) สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี 3) จิตอาสาสาธารณะจิตกุศล 4) หลัก

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Ph.D. Buddhist Psychology, Department of Psychology, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 5) ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ 6) กระบวนการความคิด 2 แนวทางปรับความคิดและเจตคติด้วยใจไม่ต้องการสิ่งตอบแทน 7) มองเห็นคุณค่าในตนเอง ในงานและในชุมชน

2. การสังเคราะห์รูปแบบงานพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ ขั้นตอนที่ 1 การบูรณาการหลักจิตวิทยาลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์และหลักจิตวิทยากระบวนการความคิด 2 แนวทาง กับหลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างคุณลักษณะจิตอาสา 3 ด้าน คือ 1) ด้านจิตสาธารณะสร้างสรรค์ที่เป็นกุศล 2) ด้านจิตคิดบวก และ 3) ด้านจิตสำนึกดี มีศีลธรรม ขั้นตอนที่ 2 พัฒนากิจกรรมสร้างคุณลักษณะพุทธจิตวิสัยภายใต้ 4 โมดูล คือ 1) คุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 6 ส 2) คุณสมบัติเครือข่าย 6 มี 3) มิติการพัฒนาสมดุลชีวิต 4 มิติ และ 4) ปรับเปลี่ยนกระบวนการความคิดทางปัญญา 5 ปรับ และขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติการสร้างคุณลักษณะพุทธจิตวิสัย

3. รูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ เป็นแบบจำลองของขั้นตอนการพัฒนาคุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 3 ขั้นตอน โดยใช้โมดูลกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 4 โมดูล

คำสำคัญ: พุทธจิตวิสัย, จิตอาสา, เครือข่าย, การเสริมสร้างวัคซีนใจ, สถานการณ์วิกฤติ

Abstract

This research has the objectives: 1. To study the concepts and characteristics of the Buddhist spirituality model to promote volunteerism of the network to strengthen community spirits under crisis situations. 2. To synthesize the Buddhist spirituality model to promote volunteerism of the network. Network to strengthen community vaccinations under crisis situations 3. To present a model of Buddhist spirituality to promote volunteerism of the network to strengthen the vaccination of hearts in communities under crisis situations. It is a combined method research. Quantitative population research is a community network under the Wang Noi District Health Service Area. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province Sample group: 244 people By using a questionnaire (Questionnaire) Qualitative research Use in-depth interviews with

17 key informants along with participant observation and focus groups to evaluate and certify the model. And a special expert discussion meeting (Connoisseurship) Analyze qualitative data using triangulation, Data Saturated and 6' C Technic Analysis techniques)

The research results found that

1. Model of Buddhist spirituality to promote volunteerism of the network to strengthen community spirits under crisis situations, consisting of 1) concepts and characteristics of motivation for volunteering, 2) good social environment, 3) public volunteerism. Kusala 4) 4 Brahmavihran principles and 4 Sanghavatthu 5) Hierarchy of human needs 6) 2 thought processes for adjusting thoughts and attitudes with the heart without wanting anything in return 7) Seeing value in oneself, in work, and in the community.

2. Synthesizing the model of Buddhist spiritual work to promote volunteerism in the network to strengthen community spirits under crisis situations. Step 1: Integrating the principles of human need hierarchy psychology and two approaches to thought process psychology. with the 4 Brahmavihra principles and 4 Sagahavatthu to create 3 aspects of volunteer spirit: 1) the creative public mind that is charitable, 2) the positive mind, and 3) the aspect of good conscience and morality. Step 2: Develop activities to build Buddhist mental qualities under 4 modules, namely 1) 6 S qualities of Buddhist mentality, 2) network qualities of 6 with 3) 4 dimensions of life balance development, and 4) change intellectual thought processes. 5 adjustments and step 3: practice building Buddhist mental qualities.

3. Model of Buddhist spirituality to promote volunteerism of the network to strengthen community spirits under crisis situations. It is a model of the 3-step process of developing Buddhist mental qualities using 4 activity modules for developing Buddhist spiritual qualities.

Keywords: Buddhist Spirituality, Volunteer Spirit, Network, Mind Vaccination, Crisis Situation

บทนำ

สถานการณ์วิกฤติของโลกจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เริ่มระบาดที่เมืองเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีนเป็นที่แรกในช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 และมีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วทั่วโลกจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ในประเทศไทยมีจำนวนผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตเพิ่มมากขึ้น วิกฤตินี้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ โดยเฉพาะด้านสุขภาพจิตที่สร้างผลกระทบเป็นวงกว้างยิ่งกว่าการแพร่ระบาดของโรค ทั้งต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชนด้วย

จากรายงานข้อมูลการประเมินสุขภาพจิตคนไทยของกรมสุขภาพจิตประเทศไทยในช่วงแพร่ระบาด พบว่าในช่วงเดือนมกราคม 2563 – ตุลาคม 2564 ผู้ตอบแบบประเมินสุขภาพจิตไทยจำนวน 2,488,274 คน พบว่า มีความเครียดสูงจำนวน 209,558 คน คิดเป็น 8.42% เสี่ยงต่อซึมเศร้าจำนวน 246,124 คน คิดเป็น 9.89% เสี่ยงฆ่าตัวตาย 16,153 คน คิดเป็น 5.47% เสี่ยงต่อภาวะหมดไฟ 217,103 คน คิดเป็น 8.73% โดยพบว่า มีภาวะหมดไฟ 24,555 คน คิดเป็น 4.12% ในกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์และอาสาสมัครสาธารณสุขมากกว่าหรือเท่ากับ 3 และมีอย่างน้อย 1 ความเสี่ยง 319,126 คน คิดเป็น 12.85 % (กรมสุขภาพจิต, 2564) แสดงให้เห็นว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงทั้งด้านจิตใจและสังคมเศรษฐกิจต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวันในครอบครัว และผลกระทบต่อสุขภาพจิตจากการติดเชื้อโควิด 19 ของบุคคลจากการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงของโรค ผู้ใกล้ชิดติดเชื้อโรคโควิดหรือสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจากการติดเชื้อโรคโควิด 19 ทำให้เกิดความภาวะความเครียด เสี่ยงต่อโรคซึมเศร้าและเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายตามมาด้วย

เครือข่ายวัคซีนใจในชุมชนเกิดจากนโยบายกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ที่ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงนโยบายในด้านต่าง ๆ กันหลายกระทรวงในหน่วยราชการและเครือข่ายในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข เช่น กรมการปกครองของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุขด้านปฏิบัติงานส่งเสริมและป้องกันโรคให้กับประชาชนในชุมชนที่รับผิดชอบและต้องทำงานประสานเครือข่ายกับหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น อำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น วัด และส่วนราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤติจากการแพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 ในชุมชนรุนแรงเป็นระยะเวลายาวนาน ประชาชนใน

ชุมชนได้รับผลกระทบที่ต้องเผชิญกับความเครียดวิตกกังวลเกี่ยวกับการกลัวการติดเชื้อโรค ความรุนแรงของเชื้อโรคต่อร่างกาย เครือข่ายในชุมชนจำเป็นต้องลงพื้นที่เพื่อประสานติดตาม ส่งเสริมป้องกันและเฝ้าระวังการแพร่กระจายเชื้อโรคในชุมชนด้วยและปัญหาที่ตามมาได้แก่ ปัจจัยความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง การลดเงินเดือน ตกงานและการแข่งขันในสังคมที่สูงขึ้น อาจก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว สัมพันธภาพเปราะบาง เกิดความขัดแย้งได้ง่ายในครอบครัวและสังคมและเครือข่ายในชุมชนต้องมีการะงานเพิ่มขึ้นในการดูแลและเฝ้าระวังปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและปัญหาสุขภาพกายใจของคนในชุมชน ผลกระทบปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตเรื้อรังตามมาได้ เช่น ความเครียด วิตกกังวล โรคซึมเศร้าได้และเกิดปัญหาสุขภาพกายเจ็บป่วยโรคเรื้อรังกำเริบขึ้นได้

การทำงานของทีมเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนในภาวะสถานการณ์วิกฤติในเขตพื้นที่บริการสุขภาพอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรเป็นอันดับ 3 ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้ติดเชื้อสูงสุดของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครือข่ายก็มีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคไวรัสแต่ด้วยหน้าที่และความมีจิตอาสาของเครือข่ายที่ต้องการให้ความช่วยเหลือสังคมส่วนรวม ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยได้ค่าตอบแทนเล็กน้อยหรือไม่มีค่าตอบแทนเลย ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่สมดุลของชีวิตหรือเกิดความคิดไม่ลงรอยกับการกระทำในการมีจิตอาสาแก่ภาระการทำงานที่หนักและยากมากขึ้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนจิตอาสาเครือข่ายในชุมชน โดยนำมาข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์และจัดทำรูปแบบพุทธจิตวิสัยในการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ เพื่อให้เกิดรูปแบบแนวคิดเจตคติการตื่นรู้จากภายในตนเองและการส่งเสริมจิตอาสาโดยการนำหลักพุทธธรรมหลักทางพุทธศาสนาสามารถนำมาร่วมกันเพื่อสร้างเป็นรูปแบบในการส่งเสริมจิตอาสาและสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานจิตอาสาได้ดี ตามแนวทางพุทธกิจจากจิตที่มีจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งปวง อุทิศความสุขสบายของพระองค์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็สามารถนำมาพัฒนาจิตใจของผู้ทำงานให้มีจิตอาสาตั้งมั่นในคุณธรรมและความถูกต้อง เพื่อสร้างพุทธจิตวิสัยพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนให้สามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดพุทธปัญญาความรู้(Cognition)

และเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง(Self-Awareness)ในการทำงานร่วมกันในชุมชน และตั้งมั่นในคุณธรรมการทำความดีและความถูกต้องที่จะช่วยเหลือผู้อื่นเป็นคุณธรรมที่สร้างสรรค์ทำให้สังคมน่าอยู่ มีจิตใจที่เป็นสุขและสงบเย็นมีความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อทำให้เกิดคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อประเทศชาติ ส่งผลต่อสมดุลชีวิตของจิตอาสาและพัฒนาทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแบบยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและคุณลักษณะของรูปแบบพุทธจิตวิสัย เพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ
2. เพื่อสังเคราะห์กำหนดรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและทบทวนวรรณกรรมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลที่ศึกษา พบว่า การทำงานด้วยจิตอาสาที่มีจิตใจที่เป็นสุขและสงบเย็นเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นตามหลักพุทธศาสนาต้องยึดหลักพรหมวิหาร 4 และหลักการทำงานร่วมกันของทีมโดยหลักธรรมสังคัตถุ 4 และนำหลักจิตวิทยาตามแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Abraham S. Maslow และทฤษฎีกระบวนการความคิด 2 แนวทาง (Cognitive dissonance) โดยเลออน เฟสทิงเจอร์ (Leon Festinger) ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับเจตคติด้านความไม่สอดคล้องด้านการรู้คิดเกี่ยวกับการทำงานหรือความไม่สอดคล้องกันระหว่างความคิดกับการกระทำ ทำให้เกิดความคับข้องใจในการทำงานได้
2. การวิจัยเชิงปริมาณโดยการรวบรวมข้อมูลการทบทวนวรรณกรรมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ศึกษามาออกแบบเครื่องมือแบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) โดยผ่านการตรวจคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยตรวจค่าดัชนีความสอดคล้องโครงสร้างวัตถุประสงค์ (Index of item objective) และ CVI

โดยคัดเลือกจากกลุ่มประชากร ได้แก่ เครือข่ายในชุมชนที่สังกัดเขตบริการสุขภาพอำเภอวังน้อย จำนวน 514 คน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive) จากเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 244 คน จากการเปิดตารางประชากรของเครซี่และมอร์แกน โดยผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive) จากกลุ่มเครือข่ายสาธารณสุขและจิตอาสาอาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ เครือข่ายผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ เครือข่ายพุทธจิตวิทยา พระสงฆ์และองค์กรในชุมชนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชน ในเขตบริการสุขภาพอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 244 คนจากการเปิดตารางประชากรของเครซี่และมอร์แกน congruence: IOC) พิจารณาลงความเห็นให้คะแนนรายข้อ (ทุกข้อ ≥ 0.5 ภาพรวม ≥ 0.65) ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Alpha Cronbach Coefficient) โดยได้ค่าความเที่ยง 0.95

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป และนำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้มาออกแบบเครื่องมืองานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เครื่องมือสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยตรวจคำตอบดัชนีความสอดคล้องโครงสร้างวัตถุประสงค์ (Index of item objective congruence: IOC) พิจารณาลงความเห็นให้คะแนนรายข้อ (ทุกข้อ ≥ 0.5 ภาพรวม ≥ 0.65) เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะสำคัญและพัฒนาร่างเป็นรูปแบบ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ด้านพุทธธรรม ด้านจิตวิทยา บุคลากรสาธารณสุขแพทย์และพยาบาล สาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน ทั้งสิ้น 17 คน ต่อไป

เครื่องมือสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation โครงการเชิงปฏิบัติการของเครือข่ายวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ”จำนวน 25 คน โดยใช้เครื่องมือ Check list การสังเกตการณ์การแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และวิธีจัดบันทึกตามรายละเอียดหัวข้อ/บันทึกเสียง/ภาพถ่ายขณะทำกิจกรรมเครือข่าย

เครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาจากการวิจัยในแต่ละขั้นตอนร่างเป็นรูปแบบแล้ว นำรูปแบบฉบับร่างมาเพื่อประเมินและยืนยันรับรองรูปแบบที่จัดทำขึ้นซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านพุทธธรรม ด้านจิตวิทยา ด้านพุทธจิตวิทยา ด้านแพทย์และพยาบาล ผู้นำเครือข่ายชุมชน ผู้นำองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 12 คนและขั้นตอนสุดท้ายเป็นการประชุมผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Connoisseurship) ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านพุทธธรรม ด้านจิตวิทยา ด้านพุทธจิตวิทยา ด้านแพทย์และพยาบาล ผู้นำเครือข่ายชุมชน ผู้นำองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 9 คน เพื่อให้ข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของรูปแบบที่จัดทำขึ้น

ข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) ทางออนไลน์ในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 244 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จากเครื่องมือแบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) นำมาใช้ในการนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เครื่องมือสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อรับรองรูปแบบและการประชุมเสนาผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Connoisseurship) เพื่อความสมบูรณ์ของรูปแบบตามลำดับ โดยนำข้อมูลวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วย QDAT Knowledge (Qualitative Data Analysis Technic) 2 วิธี คือ 1) กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค 6c' และ 2) เทคนิค Triangulation : การยืนยัน 3 เส้าการมีข้อมูลการวิจัย 3 มิติที่มีความสัมพันธ์มีความเป็นบุคคลและสอดคล้องกันและสรุปอภิปรายนำเสนอรูปแบบการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและคุณลักษณะของรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัชชินใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติจากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี คุณลักษณะเครือข่ายรูปแบบ นำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายและนำข้อมูลที่วิเคราะห์ออกแบบสอบถามความคิดเห็นทั่วไปในการวิจัยเชิงปริมาณและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยคุณลักษณะและแนวคิดพุทธิจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาเครือข่าย จำนวน 39 ข้อ (n = 244 คน)

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านมีความเอื้ออาทรเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.47	.650	มากที่สุด
2. ท่านมีใจที่จะช่วยผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.512	.657	มากที่สุด
3. ท่านมีความต้องการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และขยายความรู้ประสบการณ์ของตนเองไปสู่คนอื่นเพื่อพัฒนาตนเองในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.488	.693	มากที่สุด
4. ท่านมีความปรารถนาที่จะทำงานเครือข่ายเพื่อลดความรู้สึกละเลยที่เกิดขึ้นกับตนเอง	4.230	.949	มากที่สุด
5. ท่านมีความต้องการให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.594	.631	มากที่สุด
6. ท่านมีความต้องการได้รับการยอมรับทางสังคมเพิ่มขึ้นในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.291	.797	มากที่สุด
7. ท่านรับรู้ว่าการทำงานเครือข่ายในชุมชนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น	4.652	.619	มากที่สุด
8. ท่านพึงพอใจต่อการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.463	.704	มากที่สุด
9. ท่านชอบและมีความสุขในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.426	.758	มากที่สุด
10. ท่านมีความพร้อมเสมอในการทำงานเครือข่ายในชุมชน	4.303	.746	มากที่สุด
11. ท่านได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและเพื่อนเกี่ยวกับความห่วงใยและคอยเป็นกำลังใจในการทำงานชุมชน	4.275	.771	มากที่สุด
12. ท่านได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและเพื่อนเกี่ยวกับด้านข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำต่าง ๆ ในการทำงานชุมชน	4.197	.837	มาก
13. ท่านได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและเพื่อนในด้านทรัพยากร ได้แก่ อุปกรณ์ สิ่งของ การเงิน เสียสละแรงกายในการทำงานชุมชน	3.988	.936	มาก
14. ความต้องการเรื่องปัจจัย 4 เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคมีผลต่อการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายในชุมชน	4.529	.710	มากที่สุด
15. ความต้องการเรื่องความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและความมั่นคงในอาชีพการงาน มีผลต่อการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่าย	4.553	.661	มากที่สุด
16. ความต้องการเรื่องการมีส่วนร่วมในสังคม ความรักและเป็นที่ยอมรับในสังคม มีผลต่อการส่งเสริมจิตอาสาของ เครือข่าย	4.500	.734	มากที่สุด
17. ความต้องการได้รับการยกย่องให้เกียรติจากคนในสังคม รู้สึกตนเองมีคุณค่า มีผลต่อการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่าย	4.377	.829	มากที่สุด
18. ความต้องการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิตที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ มีผลต่อการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่าย	4.197	.802	มาก

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยคุณลักษณะและแนวคิดพุทธิจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาเครือข่าย จำนวน 39 ข้อ (n = 244 คน) (ต่อ)

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
19. ท่านมีการปรับเปลี่ยนงานที่ทำให้ตรงกับสิ่งที่คิดเพื่อให้ความคิดกับการทำงานคล้อยกันว่า “งานที่ทำไม่จำเป็นต้องได้รับค่าตอบแทน”	4.000	.955	มาก
20. ท่านมีการเปลี่ยนความคิดเสียใหม่ให้ตรงกับงานที่ทำโดยคิดเข้าข้างตัวเองว่า “งานที่ท่านทำเพื่อเสียสละช่วยเหลือดูแลผู้อื่น”	4.049	.954	มาก
21. ท่านพยายามหาข้อมูลใหม่ เรื่องการทำงานโดยไม่มีผลตอบแทนว่า”เป็นการทำงานเพื่อสังคมและมีจิตอาสาเสียสละเป็นสิ่งที่ดี”	4.131	.955	มาก
22. ท่านพยายามลดความสำคัญในความคิดเรื่องงานจิตอาสา โดยคิดว่าเป็นงานเล็กน้อยและท่านสามารถทำได้	3.926	1.007	มาก
23. ท่านมีใจปรารถนาดีอยากให้มีสุข	4.594	.650	มากที่สุด
24. ท่านต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้ประโยชน์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน	4.549	.680	มากที่สุด
25. ท่านมีความคิดอยากช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมีทุกข์	4.557	.667	มากที่สุด
26. ท่านสงสารอยากทำงานเพื่อจะปลดปล่อยความเดือดร้อนผู้อื่น	4.414	.773	มากที่สุด
27. ท่านรู้สึกพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข	4.738	.563	มากที่สุด
28. ท่านมีจิตใจพอใจเสียเบื่อกับงานอยู่เสมอเมื่อได้ทำงานช่วยเหลือผู้อื่น	4.586	.645	มากที่สุด
29. ท่านรู้จักวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงในการทำงาน	4.496	.651	มากที่สุด
30. ท่านวางเฉยกับความเสียใจและดีใจได้เมื่อพบสิ่งดีและไม่ดีในการทำงาน	4.303	.735	มากที่สุด
31. ท่านให้และแบ่งปันผู้อื่นในรูปสิ่งของหรือความรู้เสมอ	4.537	.674	มากที่สุด
32. ท่านให้คำแนะนำสิ่งที่ดีให้ผู้อื่นสามารถแก้ปัญหาไปได้ด้วยตนเอง	4.414	.688	มากที่สุด
33. ท่านใช้คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ทำให้ให้เกิดไมตรีในการทำงาน	4.508	.651	มากที่สุด
34. ท่านใช้ถ้อยคำที่มีสัจจะความจริงและต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น	4.582	.639	มากที่สุด
35. ท่านทำงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเสมอ	4.492	.605	มากที่สุด
36. ท่านทำคุณประโยชน์แก่บุคคลอื่นในวงกว้างไม่เฉพาะตนเองและญาติผู้ใกล้ชิด	4.512	.650	มากที่สุด
37. ท่านมีการวางตนเสมอต้นเสมอปลายในการทำงาน	4.459	.662	มากที่สุด
38. ท่านรู้จักการปรับตัวกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีดีในการทำงานเครือข่าย	4.443	.667	มากที่สุด
39. ท่านร่วมสุขร่วมทุกข์กับผู้ร่วมงานได้ในการทำงานเครือข่าย	4.496	.651	มากที่สุด

จากตารางสรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณสรุปได้ว่า ความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับพุทฺธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาเครือข่ายภายใต้สถานการณ์วิกฤติ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยมากที่สุดกับแนวคิดปัจจัยการส่งเสริมจิตอาสาที่ได้ศึกษามาและนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามความเห็น แต่พบบางประเด็นเกี่ยวกับการสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ ทรัพยากรต่าง ๆ และการเสียสละในชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยมาก แสดงให้เห็นว่ายังมีครอบครัวเพื่อน บางส่วนที่ยังไม่สนับสนุนไม่เต็มที่ และประเด็นทฤษฎีกระบวนการความคิด 2 แนวทางพบว่า กลุ่มตัวอย่างตอบเห็นด้วยมาก ในการส่งเสริมจิตอาสาในหัวข้อเปลี่ยนสิ่งที่คิดให้ตรงกับงาน เปลี่ยนงานให้ตรงกับสิ่งที่คิด เปลี่ยนข้อมูลใหม่และลดความสำคัญของงานจิตอาสา แสดงให้เห็นถึงกระบวนการความคิด 2 แนวทางที่เกิดขึ้นในการทำหน้าที่เครือข่ายยังมีเหตุผลความไม่ชัดเจนในการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชน ซึ่งก็จะนำผลการวิเคราะห์ไปเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อมูลวิจัยที่สมบูรณ์ต่อไป

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แนวคิดในการสร้างพุทฺธจิตพิสัยในการส่งเสริมจิตอาสาเครือข่ายที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยภายในบุคคล โดยมีแรงจูงใจใฝ่อาสาสมัครที่ความปรารถนาหรือความมุ่งหวังภายในตัวบุคคล ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเพื่อช่วยเหลือสังคมเป็นความความมุ่งหวังภายในตัวบุคคลเป็นแรงกระตุ้นภายในการเห็นคุณค่า มีใจเอื้อเฟื้ออยากช่วยเหลือผู้อื่น การอยากมีส่วนร่วมการยอมรับในสังคมและความรู้สึกปกป้องตนเองหรือลบความรู้สึกเชิงลบของตนเอง จากการศึกษาพุทฺธธรรมพรหมวิหาร 4 และสังกะหัตถ์ 4 พบว่าจิตอาสาต้องมีความพร้อมสละเวลาแรงกายสติปัญญาเพื่อชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นจิตใจสิ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบบุคคลที่พร้อมจะให้หรือเสียสละทั้งแรงกายแรงใจ และเวลาในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีศรัทธาและเชื่อมั่นในความดีความสำนึกยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่งดงาม โดยเป็นผู้มีทัศนคติที่ดีเป็นจิตที่สร้างสรรค์เป็นกุศลและมุ่งทำกรรมดีทั้งกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่งผลแสดงออกมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันแก่ผู้อื่นและชุมชน จากทฤษฎีจิตวิทยากระบวนการความคิด๒แนวทางการทำงานเครือข่ายแบบ Commercial Result การทำงานที่ต้องการผลลัพธ์เพื่อแลกเงินหรือค่าตอบแทนในการเป็นทีมเครือข่าย โดยปรับกระบวนการความคิดเจตคติให้เป็นแบบ Social Result การทำงานที่มีคุณค่าโดยมีจิตอาสาสาธารณะทำหน้าที่ผลลัพธ์คือได้ช่วยเหลือให้ผู้คนในชุมชนสังคมให้สามารถผ่านสถานการณ์วิกฤติไปได้และการวิเคราะห์ทฤษฎีทางจิตวิทยาลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ Maslow ในการทำงานเครือข่ายเพื่อเตรียมสร้างความ

พร้อมในการเข้าไปทำงานเครือข่ายในชุมชน ความจำเป็นของชีวิตพื้นฐานที่เครือข่ายจำเป็นต้องมีให้ครบตามลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ในการทำงานจนทำให้เกิดพุทธจิตวิสัยในการทำงานในเครือข่าย

2. ผลการสังเคราะห์กำหนดรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติเริ่มต้นจากแรงจูงใจใฝ่อาสาสมัครส่วนบุคคลภายในที่มาจากการเลี้ยงดูปลูกฝังในครอบครัวเป็นจิตกุศลของเครือข่ายที่มีจิตอาสาจิตสำนึกสาธารณะแห่งการเสียสละอย่างแท้จริง และแรงจูงใจใฝ่อาสาสมัครส่วนบุคคลภายนอกซึ่งเป็นรูปธรรมจับต้องได้ ได้แก่ สิ่งของ รางวัลค่าตอบแทน การแสดงความชื่นชมและการยอมรับจากองค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน โดยพุทธปัญญาในการพิจารณาในการพอใจในงานและมีศรัทธาในการทำงานช่วยเหลือผู้อื่นโดยเห็นต้นแบบที่ดีและมีผลลัพธ์ดีในการทำงาน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนต้องช่วยกันดูแลชุมชน ซึ่งการเห็นคุณค่าของงาน คุณค่าของตนเองในการทำงาน และคุณค่าของชุมชน ทำให้เกิดความสุขในการทำงานเครือข่ายโดยเป็นการส่งเสริมสร้างจิตอาสาหัวใจบริการและจิตอาสาสาธารณะในการทำงาน การสนับสนุนจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีเพื่อนร่วมงานมีความรู้สึกดีทัศนคติดีในการทำงาน เครือข่าย และการสนับสนุนจากชุมชนต้องเข้าใจยอมรับและชื่นชมให้กำลังใจในการทำงาน โดยมีส่วนร่วมที่ดีร่วมทุกข์สุขสนับสนุนทรัพยากร การสร้างความมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าเป็นกลไกที่สำคัญในการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเพราะคนในชุมชนเป็นเจ้าของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนประสานข้อมูลให้ชุมชนรับทราบ ส่วนราชการในพื้นที่สนับสนุนคน เงิน ของความรู้การปฏิบัติตนในมิติด้านร่างกายและจิตใจ สร้างความเข้าใจที่ดีในชุมชนและสร้างกำลังใจในชุมชน

หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายวัคซีนใจในชุมชน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 โดยเริ่มที่เมตตาใช้เมื่อสถานการณ์ปกติที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขมีจิตกุศลรักในเพื่อนมนุษย์และปรารถนาให้เขามีสุขจิตเมตตาเอาใจใส่ชุมชน โดยเมตตาส่งผ่านไปยังกรุณานำไปใช้เมื่อประสบเหตุคนทุกข์ในสถานการณ์วิกฤติ เครือข่ายอยากช่วยเหลือผู้อยู่ในสถานการณ์วิกฤติให้พ้นทุกข์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ประกอบด้วยกายกรุณาทำประโยชน์โดยลงมือปฏิบัติช่วยเหลือชุมชนพ้นทุกข์ เอื้อเพื่อแบ่งปันและปลอดภัย วิจิตรณาใส่ใจสื่อสารให้กำลังใจให้คำปรึกษาแนะนำประคับประคองและมนิกรณาเริ่มที่ใจสื่อสารช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์กายและใจด้วยความเต็มใจที่เป็นสุข โดยมีการสนับสนุนประคับประคองจากคามมีมุทิตา สังคหะวัตถุ 4 ซึ่งเป็นการ

พัฒนาการอยู่ร่วมกันของเครือข่ายและชุมชน(รูปธรรม)เริ่มต้นจากทานโดยให้ความช่วยเหลือเสียสละแบ่งปันกันอามิสทานวัตถุทาน เงิน สิ่งของ ธรรมทาน ความรู้ทางโลก คำแนะนำทักษะการดูแลตนเองในสถานการณ์วิกฤติและความรู้ทางธรรม โดยสื่อสารธรรมะสามารถนำไปใช้ได้จริงในเครือข่ายอภัยทานการถนอมน้ำใจ ปิยวาจา พุดสร้างสรรค์และคำพูดแสบวก พุดดี พุดจริง พุดตรง พุดเป็นประโยชน์สื่อสารในเครือข่าย สร้างความเป็นทีม มุ่งมั่น ความรู้สึกเป็นหุ้นส่วน และเติมเต็มความรู้สึกดีสื่อสารในชุมชน และเสริมทักษะในการสื่อสารที่ดีระหว่างทีมเครือข่ายและระหว่างคนในชุมชนที่อยู่ในสถานการณ์วิกฤติ อุตสาหกิจยาพฤติกรรมกรอยู่ร่วมกันที่ดี เครือข่ายให้เกียติกัน การทำงานสม่ำเสมอมุ่งมั่นช่วยเหลือกันในทีมไม่หวังสิ่งตอบแทนชุมชน ติดตามดูแลเท่าเทียมกันความเสมอภาคไม่แบ่งแยกกันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและสมานัตตา การทำงานเชื่อมโยงประสานสมานอรรถาในการทำงานมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เสมอต้นเสมอปลาย เสมอภาคเท่าเทียมเครือข่ายและชุมชนเอาใจเขามาใส่ใจเราละวางตัวตน

3. นำเสนอรูปแบบงานวิจัยพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่าย เสริมสร้างวัคซีนใจในชุมชนภายใต้สถานการณ์วิกฤติ โดยการสังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละขั้นตอนการวิจัยร่างเป็นรูปแบบแล้ว

สรุปการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิรับรองและยืนยันเห็นด้วยกับรูปแบบที่นำเสนอทั้งในด้านความถูกต้องและครอบคลุม ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้และด้านความมีประโยชน์ของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านประเมินและยืนยันรูปแบบและเสนอแนะเพิ่มเติมสามารถนำไปใช้ได้

สรุปผลการประชุมผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (Connoisseurship) และเสนอแนะข้อมูลเพิ่มเติมความสมบูรณ์ของรูปแบบที่จัดทำขึ้น โดยเพิ่มเติม ดังนี้

นิยามพุทธจิตวิสัย หมายถึงกระบวนการในการที่นำสติไปทำหน้าที่กระตุ้นพรหมวิหาร 4 ให้เกิดขึ้นจากข้างในแล้วนั้นก่อให้เกิดตื่นและเบิกบานแนวทางพุทธ เกิด Wisdom ภูมิปัญญา / Awakening ตื่นรู้และ /Enjoins เบิกบาน การขับเคลื่อนไปกับภายในโดยตัวสติส่งมาหากรุณามีมุติตาและอุเบกขาเป็นธรรมะประดับประดา โดยกรุณาเดินเข้าไปหาสังคหะวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยะวาจา อุตสาหกิจยา สมานัตตา โดยมีความมุ่งหวังปรารถนาในการรับใช้เพื่อนมนุษย์มีจิตของผู้ให้ จิตของความเป็นพรหมโดยมีสติตลอดเวลาร่วมที่จะช่วยผู้อื่น ชอบที่จะช่วยผู้อื่น และมีความสุขที่จะได้ช่วยผู้อื่น มีธรรมะวิสัยและอุปนิสัยที่จะสามารถเข้าใจตนเอง เข้าถึงสังคม และช่วยเหลือผู้อื่น

คุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 6 ส ในสมาธิกายได้แก่ต้นน้ำ: สติ + สละ กลางน้ำ: สันติ + สงบ และ ปลายน้ำ: สะดวก + สบาย

องค์ประกอบของเครือข่าย 6 ข้อ ได้แก่ 1. เครือข่ายมีคุณภาพและมีธรรมาภิบาล 2. เครือข่ายมีคุณธรรม 3. เครือข่ายมีชีวิตมีการเรียนรู้และการสื่อสารสม่ำเสมอ 4. เครือข่ายมีหน้าที่และทำหน้าที่ตลอด 24 ชม. 5. เครือข่ายมีหน่วยงานสนับสนุน ด้านบุคคล เงิน กองทุนและสวัสดิการ และ 6. เครือข่ายที่มีสื่อเป็นกระบอกเสียง

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาเสนอผลการอภิปรายในงานวิจัยที่เป็นประเด็นสำคัญที่เป็นนวัตกรรมองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาอภิปราย ดังนี้

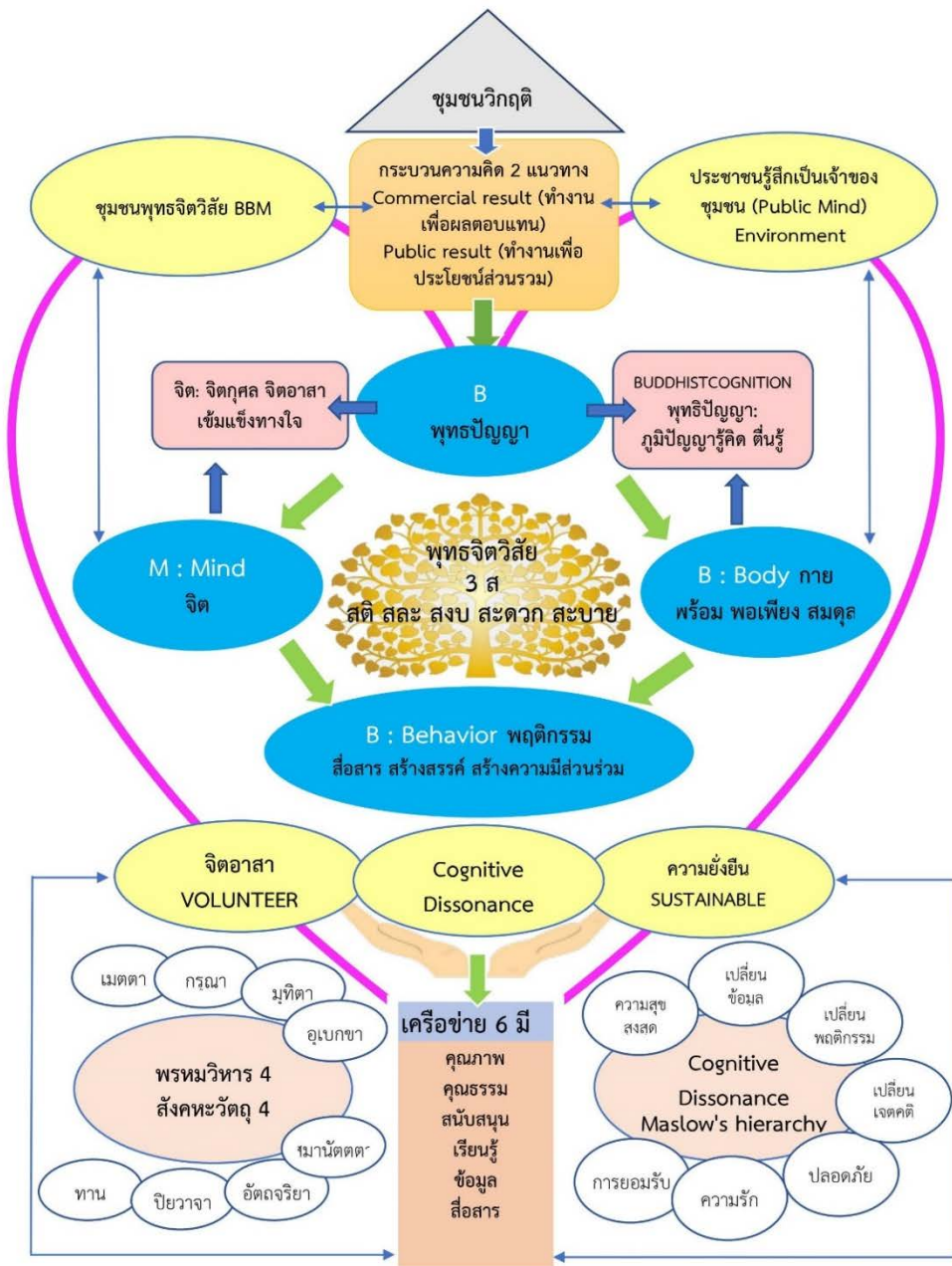
1. การพัฒนาเครือข่ายพุทธจิตวิสัยส่งเสริมจิตอาสาที่เข้มแข็งทางใจแบบยั่งยืนเริ่มต้นด้วยความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธามีจิตอาสาที่แท้จริง ที่เป็นจิตใจสูงที่มีหน้าที่รู้คิดของบุคคลที่พร้อมจะให้หรือเสียสละทั้งร่างกาย แรงใจและเวลา ในการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนแบบพุทธจิตวิสัยหลักการที่ก่อให้เกิดความรู้ตื่นและเบิกบาน โดยต้องเริ่มต้นด้วยการนึกถึงความเป็นมนุษย์ที่มีจิตสาธารณะจิตใจกว้างขวางและให้ความสำคัญกับส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวมีจิตใจที่ไม่นิ่งดูดยเอาใจใส่ต่อความทุกข์ยากของผู้อื่น ประารถนาที่จะเข้าไปช่วยเหลือด้วยจิตที่เป็นสุขที่จะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความสมัครใจไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับพระไพศาล วิสาโล ที่ว่าด้วยจิตที่พร้อมจะสละเวลาแทนกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูดยเมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุข เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยบุญคือความสงบเย็นและพลังแห่งความดี เป็นจิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์โดยเต็มใจ สมัครใจ อิ่มใจ ชาบซึ่งใจ ปิติ สุข มีคุณค่าและพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น

2. การทำหน้าที่เครือข่ายโดยการนำหลักพรหมวิหาร 4 พัฒนาจิตภายในและสังกะวัตถ 4 พัฒนาการทำงานร่วมกันของเครือข่ายและชุมชนในสถานการณ์วิกฤติ ทำให้เกิดเครือข่ายพุทธจิตวิสัยที่มีความเข้มแข็งทางใจแบบยั่งยืน การนำหลักพุทธธรรมพรหมวิหาร 4 มาใช้สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภายในตัวบุคคล (Inner) ที่สำคัญให้ผู้คนออกไปทำหน้าที่ในสังคม โดยสติถือเป็นต้นกำเนิดเริ่มต้นในกระบวนการโดยใช้สติเป็นขับเคลื่อน (Drive) พรหมวิหาร 4 ตัวสติที่เป็นฐาน Action กรุณา (สันติกรุณา) ออกไปทำงานเพื่อดูแลช่วยเหลือผู้อื่นที่มีความทุกข์หรือปัญหาในชุมชน ศาสตร์ความรู้ศักดิ์สิทธิ์พรหมวิหาร 4 นำมาบูรณาการใช้ในการพัฒนาจิตภายในการพัฒนาเครือข่ายพุทธจิตวิสัย ได้แก่ เมตตา

หมายถึงความปรารถนาดีต่อกันและกันมีความห่วงใยและเอื้ออาทร กรุณาหมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกัน มุจิตาหมายถึงการชื่นชมยินดีซึ่งกันและกันการพลอยยินดีต่อกัน และ อุเบกขาหมายถึงการวางใจเป็นกลางในผลของการกระทำด้วยเหตุและผลการดูแลเอาใจใส่ผู้ป่วยประดุจญาติมิตรก่อให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ และความอ่อนโยนต่อชีวิตอ่อนน้อมต่อธรรมชาติอ่อนไหวต่อความทุกข์ทำให้ผู้รับบริการอุ่นใจและผู้ให้บริการมีความสุขสอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงเรียบเรียงหนังสือชุดธรรมะ ตอนที่ 4 ด้วยพรหมวิหาร 4 สามารถสรุปความได้ว่า “พรหมวิหาร 4” เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่ยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่ยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข เครือข่ายพุทธจิตวิสัยที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ที่มีทุกข์หรือปัญหาในชุมชนสังคมซึ่งต้องใช้การดูแลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์โดยมีคุณสมบัติหัวใจพุทธจิตวิสัยโดยมีความเป็นบุคคลที่มีคุณค่าที่ได้ทำงานเครือข่ายที่มีคุณค่าช่วยเหลือผู้คนในสังคม โดยเน้นการให้การบริการที่เป็นมิตรมีความรักความเมตตาเสมือนญาติในการดูแลผู้ที่มีทุกข์ โดยมีจิตของผู้ให้จิตของความเป็นพรหมมาจากจิตภายในที่มีสุขภาพจิตดีที่เข้มแข็ง (Inner Strong) ใส่ใจในปัญหาและความทุกข์ของผู้รับบริการช่วยเหลือและผู้เกี่ยวข้องในชุมชน

3. การพัฒนาแรงจูงใจของเครือข่ายพุทธจิตวิสัยโดยใช้แนวคิดกระบวนการทางความคิด 2 แนวทางในการทำงานทำให้เกิดพุทธปัญญา (Buddhist Cognition) ช่วยส่งเสริมจิตอาสาที่เข้มแข็งทางใจแบบยั่งยืน แนวคิดที่สำคัญในการทำงานเครือข่ายเป็นการชั่งน้ำหนักระหว่าง Commercial Result คือการทำงานที่แลกเพื่อเงินหรือธุรกิจ กับ Social Result คือทำงานมีคุณค่ามีจิตอาสาในการทำหน้าที่ให้ชุมชนและสังคม โดยกระบวนการทางความคิดที่แบ่งเป็น 2 แนวทาง ระหว่างการดูแลสุขภาพของตนเองและการออกไปทำงานเครือข่ายที่มีจิตอาสาภายในมีแรงจูงใจใฝ่อาสาสมัครที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนมีจิตตั้งต้นที่อยากช่วยเหลือส่วนรวมเมื่อพบผู้ที่มีปัญหาชุมชน โดยสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิทยากระบวนการความคิด 2 แนวทาง (Cognitive dissonance) โดยเลออน เฟสทิงเจอร์ ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับเจตคติด้านความไม่สอดคล้องด้านการรู้คิดเกี่ยวกับการทำงานหรือความไม่สอดคล้องกันระหว่างความคิดกับการกระทำทำให้เกิดความคับข้องใจในการทำงานได้ พบว่าเป็นทฤษฎีที่หาเหตุผลเข้าข้างตัวเองเพื่อที่จะป้องกันตนเอง (Defencemachanism) โดยพยายามคิดเชิงบวกในเรื่องการทำงานเครือข่ายด้วยจิตอาสาจิตคิดบวก โดยเข้าใจถึงลำดับความต้องการของมนุษย์ ในการทำงานเครือข่ายโดยต้องมีความพร้อมและความพอเพียงในการเข้าไปทำงานเครือข่ายในชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ตารางสรุปอธิบายองค์ความรู้ใหม่ 6 ส 6 มี 4 มิติ 5 องค์ประกอบ เครือข่าย พุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาที่เข้มแข็งทางใจแบบยั่งยืน

คุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 6 ส	คุณสมบัติเครือข่าย 6 มี	มิติการพัฒนาสมคูลชีวิต 4 มิติ	ปรับเปลี่ยนกระบวนการ ความคิดทางปัญญา 5 องค์ประกอบ
สติ MIND FULLNESS INNER สติขับเคลื่อนภายใน รู้ในกิจที่ทำได้ รู้ในปัจจุบัน รู้อย่างต่อเนื่อง	มีคุณภาพดี quality ทำงานด้วยความซื่อตรงหลัก ความเสมอภาค	Buddhist Cognition : พุทธิปัญญา รู้คิด ตื่นรู้ทางปัญญา	รู้สึกรักเป็นเจ้าของชุมชน (Public Mind) เห็นคุณค่าตน คุณค่างาน และคุณค่าสังคม ชุมชน
สละ SACRIFICE OUTERS เสียสละเวลา ความรู้ ทรัพยากร เข้าไป ช่วยเหลือส่วนรวมสาธารณะ ไม่หวังสิ่งตอบแทน	มีคุณธรรมนำ moral ความดีในการทำงาน เมตตา ตนเอง เมตตาคนอื่น เมตตา สังคม	Mind: จิต จิตกุศล เข้มแข็งทางใจ ฝึกสติ ลดความเครียด เพิ่มภูมิคุ้มกันใจ	ชุมชนพุทธจิตวิสัย สัมพันธ์ภาพดี (Buddhist Relationship) เครือข่ายเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน มีสายสัมพันธ์ชุมชนดี
สันติ PEACE ดูแลช่วยเหลือให้เกิดความสุข สงบของชุมชน	มีการเรียนรู้ Learning พลวัตรขับเคลื่อนการเรียนรู้ ตลอดเวลา	Body: กาย พร้อม ด้านกายภาพ พอเพียง ไม่ต้องการสิ่งตอบ แทน	เครือข่ายมีธรรมมาภิบาล (GovernanceNetwork) มีคุณธรรมความดีและ ความเท่าเทียมในการทำงาน โปร่งใส
สงบ PEACEFUL ทีมเครือข่ายสร้างสันติสุข ขณะอยู่ร่วมกัน	มีการสื่อสาร communication support สื่อสารสร้างสรรค์ พุทธสันติ สนทนา	Behavior: พฤติกรรม สื่อสารสร้างสรรค์ สร้างความมีส่วนร่วม	จิตอาสา (Volunteer Spirit) จิตกุศล จิตสำนึกสาธารณะ
สะดวก CONVENIENT ช่วยเหลือในช่วงสถานการณ์ วิกฤติให้สามารถผ่านไปได้	มีหน่วยงานสนับสนุน Institution support ทรัพยากรจากภาครัฐและ เอกชน		ความยั่งยืน (Sustainable) พุทธจิตวิสัยส่งเสริมจิตอาสา อย่างต่อเนื่อง
สบาย COMFORTABLE ฟื้นฟูเยียวยาหลังสถานการณ์ วิกฤติและเตรียมพร้อมหลัง สถานการณ์เสมอ	มีข้อมูลถูกต้อง Data แจ้งข้อมูลและส่งต่อข้อมูล สร้างสรรค์ถูกต้อง รวดเร็ว		

อธิบายองค์ความรู้ใหม่ 6 ส 6 มี 4 มิติ 5 องค์ประกอบ

Module 1. คุณลักษณะพุทธจิตวิสัย 6 ส

กิจกรรม “การสร้างเสริมความเข้มแข็งในชุมชนเพื่อรองรับสถานการณ์วิกฤติ 3 ระยะ

1. การสร้างเสริมพลังชุมชนก่อนสถานการณ์วิกฤติ (ระยะต้นน้ำ) ได้แก่ การฝึกสติสร้างสุขในการทำงานอาสาแบบสันในชุมชน อบรมความรู้ในกระบวนการบริหารจัดการในสถานการณ์วิกฤติของชุมชน และการจัดทำแผนรับมือกับสถานการณ์วิกฤติในชุมชน

2. ความรู้ทักษะสู่การรับมือสถานการณ์วิกฤติ(ระยะกลางน้ำ) ได้แก่ อบรมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะวิกฤต ปฏิบัติทางจิตใจของผู้ประสบภาวะวิกฤต การเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพจิตและอบรมการช่วยเหลือทางจิตใจในสถานการณ์วิกฤต

3. การช่วยเหลือทางจิตใจหลังสถานการณ์วิกฤติ(ระยะปลายน้ำ) ได้แก่ อบรมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารในสถานการณ์วิกฤตและการฟื้นฟูเยียวยาทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางสังคมในเครือข่ายและชุมชน

Module 2. คุณสมบัติเครือข่าย 6 มี

กิจกรรม

1. ทिमเครือข่ายเรียนรู้กระบวนการ “การฝึกสติสร้างสุขในการทำงานจิตอาสาแบบสั้น”

2. ทิมเครือข่ายจัดระบบการบริหารจัดการโดยทำงานด้วยความซื่อตรงเสมอภาคเท่าเทียม

3. ประชุมนำต้นแบบคนทำงานเครือข่ายที่ใช้ความดีนำการทำงานพูดคุยให้กำลังใจในการทำงาน

4. ประชาสัมพันธ์การทำงานเครือข่ายเพื่อสร้างการรับรู้ในการทำงานเครือข่ายในชุมชน

MODULE 3. มิติการพัฒนาสมดุลชีวิต 4 มิติ

กิจกรรม อบรม “การตื่นรู้ทางปัญญาเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางใจและการบริหารจัดการความเครียดเครือข่ายพุทธจิตวิสัย ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 “ฉันสามารถ” ปลั่งใจบนพื้นฐานพลังสติขับเคลื่อนภายในบุคคล (INNER MIND FULLNESS) ที่ได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งภายในของแต่ละบุคคล โดยทำความรู้จักปลั่งใจภายในและฉันลุกขึ้นสู้ได้อีกครั้ง โดยกระบวนการ “การฝึกสติสร้างสุขในการทำงานอาสาแบบสั้น

กิจกรรมที่ 2 “ฉันมี” .กิจกรรมสร้างพลังใจจากตนเองโดยใช้กำลังใจในการยืนหยัดเข้มแข็งตระหนักรู้ต่อการดำเนินชีวิตที่อยู่กับปัจจุบันเชื่อมโยงจากว่าฉันมีสิ่งล้ำค่าพร้อมพอเพียงที่เป็นกำลังใจที่ส่งเสริมให้มีความแข็งแกร่งในชีวิต

กิจกรรมที่ 3 “ฉันทำได้” ฉันทำได้ในการบริหารจัดการปัญหาในภาวะสถานการณ์วิกฤติ โดยรู้วิธีการบริหารจัดการความเครียดเป็นปัจจัยด้านทักษะในการจัดการกับปัญหา ทักษะการสื่อสารสร้างสรรค์พุทธสนทนาสร้างความมีส่วนร่วมและการปรับตัวเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลในชุมชน

MODULE 4. ปรับเปลี่ยนกระบวนการความคิดทางปัญญา 5

กิจกรรมที่ 1 รู้สึกรักเป็นเจ้าของชุมชน โดยจัดกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและถ่ายทอดประสบการณ์ในการทำงานของต้นแบบเครือข่ายชุมชนจากการเสียดลมีจิตอาสาโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

กิจกรรมที่ 2 ชุมชนพุทธจิตวิสัยสัมพันธ์ภาพดีจัดกระบวนการสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ 3 เครือข่ายมีธรรมมาภิบาลจัดกระบวนการตรวจสอบร่วมกันในชุมชน ชี้แจงการทำงานเครือข่ายและแนวทางการทำงานที่เสมอภาคเท่าเทียม

กิจกรรมที่ 4 จิตอาสา จิตกุศล จิตสำนึกสาธารณะ โดยจัดกิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือกันในชุมชนเพื่อให้เกิดความเมตตาต้องการช่วยเหลือผู้อื่น เช่นดูแลความสะอาดและร่วมดูแลระบบสาธารณูปโภคในชุมชน วัดและโรงเรียน

กิจกรรมที่ 5 ความยั่งยืนโดยจัดประชุมภาคีเครือข่ายในชุมชนให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ เพื่อสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรมีการนำรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัดขึ้นใจภายใต้สถานการณ์วิกฤติไปบูรณาการใช้ทุกเครือข่ายทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในความรับผิดชอบการดูแลในสถานการณ์วิกฤติ

2) ควรมีการนำรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัดขึ้นใจภายใต้สถานการณ์วิกฤติไปใช้เพื่อสร้างความร่วมมือในการทำงานในเครือข่ายร่วมกัน ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อสมาชิกเครือข่ายและคนในชุมชนที่อยู่ในสถานการณ์วิกฤติ

3) ควรมีการนำรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัดขึ้นใจภายใต้สถานการณ์วิกฤติไปใช้เพื่อสร้างสุขแท้ในการทำหน้าที่เครือข่ายและเกิดความเข้มแข็งทางใจของชุมชนแบบยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของภาคีเครือข่ายในชุมชนในสถานการณ์ปกติ โดยการสร้างชุดความรู้ความคิดทางพุทธจิตวิทยาเตรียมความพร้อมและมีภาคปฏิบัติซ้อมสถานการณ์สมมุติภาคสนามเสมือนจริง (Scenario) เพื่อเป็นแนวทางการสร้างความพร้อมในการปฏิบัติงานร่วมกันของเครือข่ายในชุมชน

3) การนำแนวคิดพุทธจิตวิทยาไปสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเครือข่ายในชุมชนกับสถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือกันในพื้นที่ที่มีศักยภาพชุมชนในการพัฒนาให้มีความพร้อมเข้มแข็งทางใจแบบยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดี

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรมีการนำเอารูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจภายใต้สถานการณ์วิกฤติไว้ในแผนพัฒนาแห่งชาติ เนื่องจากประเทศไทยประสบปัญหาสถานการณ์วิกฤติทั้งจากโรคติดต่อ ภัยสังคมจากมนุษย์และภัยธรรมชาติ ต้องใช้ความร่วมมือของเครือข่ายที่มีจิตอาสาและมีคุณภาพทุกภาคส่วนเพื่อรองรับสถานการณ์วิกฤติที่เกิดขึ้น

2) ควรมีนำเสนอรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจภายใต้สถานการณ์วิกฤตินำไปเขียนโครงการในแผนพัฒนาแห่งชาติ ส่วยกรมสุขภาพจิต เพื่ออนุมัติงบประมาณในการนำแผนโครงการไปใช้พัฒนาเครือข่ายสุขภาพจิตทั่วประเทศ

3) ควรมีการนำรูปแบบพุทธจิตวิสัยเพื่อส่งเสริมจิตอาสาของเครือข่ายเสริมสร้างวัคซีนใจภายใต้สถานการณ์วิกฤติเขียนแผนเชิงปฏิบัติการร่วมกันในภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนได้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อให้เกิดความมีส่วนร่วมและเหมาะสมกับแต่ละบริบทพื้นที่

รายการอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2564). *หลักสูตรการสร้าง ความเข้มแข็งในชุมชนเพื่อรองรับสถานการณ์วิกฤติ*. กรุงเทพฯ : กองบริหารระบบบริการสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต.
- กองสุขศึกษา. (2556). *การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของชุมชน*. กรุงเทพฯ : กระทรวงสาธารณสุข.
- ธีระพร อูวรรณโณ. (2546). *เจตคติ: การศึกษาตามแนวทฤษฎีหลัก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2555). *กระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา* (รายงานผลการวิจัย). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2536). *งานเพื่อความสุขและแก่นสารของชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- “_____”. (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2549). *เครือข่ายจิตอาสา*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ประสานงานเครือข่ายจิตอาสา.
- “_____”. (2542). *พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). *พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี.
- พุทธทาสภิกขุ. (2525). *พุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่และสังคมไทยในอนาคต*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- มกราพันธุ์ จุฑะรสก. (2551). *กระบวนการเรียนรู้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้ระบบครอบครัวเสมือน*. ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา.
- สัมพันธ์ คงพูนทรัพย์. (2560). การใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 2(1) (มกราคม-พฤษภาคม 2560), 1-14.